

עם נעילת הכינוס הארצי הרביעי לתורה שבע"פ

(מדברי ד"ר ישראל אלדד בישיבת הסיום)

הסמכות העליונה. תלמידו פיכטה העלה את המושג „אני“ לערך מוחלט. בתנאים מדיניים נאותים חוללן הצו הקאטיגורי הנה זה „אני“ המוחלט הנה את „המיהרר פרינציפ“ ואת הציות המוחלט.

זה גורלו של המוסר האירופי שניסה ליתבסס על תבונת האדם. מכאן יתר הצדקה לאותה פתיחה של פרקי אבות: משה קיבל חורה מסיני. כנגד הצו האנושי, ולו גם התבונת-מוסרי, באה המצווה, מונח שאינו נותן לתרגום לשום שפה בדיוק. מצוה היא צו אלקי המנחה את הבחירה התפשית ונו היא הנותנת טעם למוסר. הצו משתיק את המצפון, המצוה מפעילה אותו. הצו מוגשם ע"פ רוב מתוך סחה, המצוה מתוך יראת שמים, שהוא מושג מרכזי בפרקי אבות. עשיית דברים כג הדברים ולו גם התומרים בלבד, לשם שמים, היא הערובה לכך שהצו שראשיתו אולי כונה טובה לא יסתאב ל"תועלתנות גרידא, ולו גם תועלתנות קולקטיבית. תבונת האדם הרחבה ביותר אינה ערובה למוסר. „כל שיראת חסאו קודמת ל"חכמתו, חכמתו מתקיימת". ובניסוחו של הרב קוק: „מוסר בלא מקורו האלהי יפחות ויכול הכל גובע מהקריאה בשם ד'“. קאנט הבדיל וקרע תהום בין הבינה הטהורה ו"הבינה המעשית. כנגד זה, יאמר הרב קוק, מורה מפסוק „ושמרתם לעשותם כי היא חכמתכם ובגנתכם“ שהבינה הטהורה היא הבינה המעשית.

הבוסתה המוסרית של אירופה שרשה ב"מתן סמכות עליונה וזן לאדם. „חביב אדם שנברא בצלם“. כשנוטלים מאדם את צלם אלקים, את הסמכות שמעל לתבונתו, ננט"לים ממנו את התירות התפשית. זאת ה"חורה שעלינו להגדיל בקרבנו ולהאריך בעולם השרוי במבוכה רוחנית ומוסרית.

למשפט אייכמן שלש בחינות: א) הב"חינה האישית הפלילית של הנאשם ב) הב"חינה ההיסטורית והפוליטית של העם ה"גרמני שמאחורי המרצח ושל העם היהודי וגורלו בגלות הגויים ג) הבחינה הפילוסופית מוסרית של שרשי התאפשרותו של מעשה ההשמדה באירופה. כאן גזון רק בבחינה השלישית. רבים הופתעו בשמעם את השם קאנט שהשתרבב למשפט הפו"שע. לא הופתעתי. ב"הגיונות מקרא", בפרק על „אנכי“ שבעשרת הדברות כתבתי: קאנט הוליד את פיכטה, פיכטה הוליד את היטלר.

אייכמן מרבה להשתמש במונח „סמכות“ לצידוק עצמו. גם בתחום הפילוסופי-מוסרי זה מושג מפתח. גם הקרקע של הנצרות ה"קדומה מהיהדות ארע על רקע זה. נביאי ישראל, נביאי האמת היו אומרים: „נאום ה"צבאות“. הראשון ששינה ממסכע זאת היה מחולל הנצרות: „ואני אומר לכם“. אמנם עדין „אני“ זה היה קשור במוצאו האלהי כביכול של האומר, אך לאחר מכן בצירוף הפילוסופיה היחנית השתחרר האדם האירופי גם ממוצא זה. דיקארט העמיד את הדאות הנציאות וההכרה על המשפט „אני חושב כלומר אני קיים“. כנגד זה עומדת דיברה ראשונה בעשרת הדיברות: „אנכי ה"אליהך אשר הוצאתיך מארץ מצרים“. על יסוד אנכי זה באות הדיברות הנוספות על אורח חיים ומוסר. בסוף המאה ה"ח הת"חוללו שתי מהפכות: חברתית בצרפת, שם ערפו את ראש המלך כסמכות, ובפרוסיה פילוסופית, שם התימר הפילוסוף קאנט ל"ערף את ראש מלך מלכי המלכים. אמנם השאיר לו מקום בתבונה המעשית, אך גם שם העמיד את המוסר על הצו הקאטיגורי ועל עיקרון החוקיות המחייבת את הכלל כשבכל זאת תבונת האדם וניסוחו הכוללני הם